

УДК 94 (477.73) "1941-1945"

Шитюк М.М., Горбуров Є.Г. (м. Миколаїв)

НІМЕЦЬКІ АРХІВИ ПРО ОКУПАЦІЮ І ВТЕЧУ НІМЕЦЬКИХ ВІЙСЬК З МИКОЛАЇВЩИНИ (серпень 1941 – березень 1944 років)

Дослідники зупиняються на маловивчених сторінках регіональних подій, висновки та оцінки здійснюють на основі зарубіжних архівів.

Ключові слова: фашистська адміністрація, німецька розвідка, контрнаступ, військові повідомлення, відбудова, евакуація.

У воєнному архіві Національної народної армії Німеччини є чимало документів, що стосуються подій Другої світової війни. Серед них є зведення, інформації, довідки про бойові дії військових частин фашистської Німеччини в серпні 1941 року та в березні 1944 року на території Миколаївської області, про стан економіки Миколаївщини, діяльність фашистської адміністрації в період тимчасової німецько-фашистської окупації області, евакуація закладів окупантів з Миколаєва.

Документи, що вмістились на 150 сторінках, розповідають про дії 2-ї та 6-ї сухопутних армій, дають інформативні дані, а також щоденні повідомлення. Архіви містять карти Миколаївської області в серпні 1941, а також, під час відступу в березні 1944 року, службові повідомлення про обговорення економічних питань в Миколаєві, повідомлення про введення в дію на території області есесівського полку „Адольф Гітлер” і італійських військових частин, особисті листи керівників СС і поліції Миколаєва, в яких дається інформація про стан справ в області, про те, як виконували свої обов’язки начальник СС і начальник поліції. Слід зауважити, що в німецьких архівах, війська СРСР називаються „ворог”, „противник”. Тому на сторінках статті радянські частини будуть виступати як ворожі. Вперше вводяться до наукового обігу нові джерела, що дадуть можливість глибше побачити, які здійснювалась окупація області та як відбулося вигнання окупантів з її території.

Вже на початку червня 1941 року німецька розвідка повідомляла, що на стапелі в Миколаєві знаходиться лінійний корабель, довжиною 270 м, будується великий корабель, що є авіабазою або авіаносцем, також 3 крейсери типу Кіров. Один з них на стапелі і два на споряджені. Знаходиться резервна авіаескадрилья з 108 літаків. Тут же повідомлялось, що розвідка берегового укріплення є надзвичайно тяжкою. Миколаїв – головна будівельна верф на Чорному морі, що захищена укріпленнями на морі. Біля Очакова знаходиться база підводних човнів. Дані про гармати та їх калібри, основані на повідомленнях, які дуже тяжко перевірити. Не випадково інформатор писав, що дані можуть лише претендувати на правдивість, але не обов’язково повинні бути прийняті¹.

13 серпня 1941 року німецька розвідка з Миколаєва повідомляла про те, що з заводу №198

(Чорноморський суднобудівний завод) до Маріуполя відбуксовані повністю збудовані кораблі:

1 крейсер тоннажністю більше 10 000 тонн;
2 малих крейсери по 5000 тонн, один з них повинен бути завершений в кінці 1941 р., інший – в 1942 р.;

3 підводних човни, два з яких повинні були вступити в дію в 1941 році;

1 канонірка.

У своєму зверненні розвідка пропонувала знищити караван суден, ще до досягнення відкритого моря. Крім цього, в донесенні давалась детальна інформація про будівництво різних типів суден та пропозиція якнайшвидшого використання суднобудівних заводів після захоплення Миколаєва.

У донесенні по заводу ім. 61 Комунара німецькі шпигуни повідомляли про наявність обладнання на заводі, про евакуацію в тил ворога станків, техніки, про стан недобудованих крейсерів. Тут ще говорилося про евакуацію шкіряного заводу. В кінці донесення стверджувалось, що інформація надана двома конструкторами заводу, один з них – керівник великого відділу, інший – майстер².

В оперативному зведенні 11 армії за 3 серпня 1941 року повідомлялось про захоплення великих ворожих сил в районі південно-західніше Новоархангельська і північніше Первомайська, та про допомогу, яку надав угорський мотоциклетний корпус. 1 танкова група закрила відступ ворожого війська і силами 14 армійського корпусу 3 серпня перед обідом взяла м. Первомайськ. При цьому була затримана велика кількість великої рогатої худоби, свиней сільськогосподарських інструментів і тракторів, що намагалися перевести за Дніпро.

4 серпня, група армії „Південь”, куди входив кавалерійський румунський корпус, підійшов західніше Кривого Озера. Було встановлено зв’язок з 17 армією, куди входив угорський мотоциклетний корпус, що знаходився біля Первомайська³.

1 танкова група 11 армії оточила ворога біля Первомайська і почала просуватись в південно-східному напрямку.

52 армійський корпус 17 армії перекрив дорогу на Миколаїв, Кіровоград.

5 серпня передовий загін 3-ї румунської армії захопив В. Врадіївку, продовжуючи знищувати

ворога. Нічні спроби ворога прорватися були придушені. Противник намагався забезпечити оточеним частинам повітряний коридор і вступив в сухопутний бій, прикриваючись бомбардувальниками та винищувачами.

Наказ про продовження наступу 11 армія отримала 6 серпня. Ворог, що напередодні відступив великими силами напав на північний фланг 54 армійського корпусу, але його атаки в запеклих боях були відбиті. Бійці армії, знищуючи ворога, ведуть бої за плацдарм через річку Південний Буг під Вознесенськом.

Перед наступаючими частинами були поставлені такі завдання:

- 54 армійський корпус не допускає прориву ворога, відкинутого північною групою на південь і захоплює залізничну колію в районі Вознесенськ;
- 4-й румунський армійський корпус знищує ворога, що тримається на лінії ДОТІВ⁴;
- 3-тя румунська армія очищає від ворога територію південно-східніше Кривого Озера до Південного Бугу і перегороджує дорогу перед Вознесенськом.
- Італійський експедиційний корпус з дивізією „Пазубно” і частинами, що є в розпорядженні корпусу досягає Кривого Озера. Шлях подальшого просування на Курячі Лози;
- 4 авіакорпус буде підтримувати оборонні бої 54 армійського корпусу шляхом збройної розвідки і нападати на стоячі цілі перед наступаючим флангом армії. Крім того, наступати на Вознесенськ і місця наводки мосту через Південний Буг.

Розвідці ставилося завдання дізнатися, де ворог відходить. В повідомленні за 6 серпня, що 3-тя румунська армія просувалась півніше і південно-східніше Кривого Озера, Угорський швидкохідний армійський корпус просунувся далі на південь 1 мотобригадою досягнув Первомайська. 14 армійський корпус 16 танкової дивізії знаходився північно-східніше Костянтинівської висоти, північніше Трикрат, оточивши Костянтинівку. Оточений противник стоїть перед знищенням. Взято полон головнокомандуючого 6-ої російської армії. Число полонених за 6 серпня збільшилося рівно на 10 000 чоловік.

16 танкова дивізія захопила Вознесенськ⁵.

Угорський мотоциклетний корпус 8 серпня закріпився на Південному Бузі від Колоскова до Костянтинівки. В повідомленні за 10 серпня говориться, що 11 армія переслідує ворога по всьому напрямку на Миколаїв. Передовий загін 14 армійського корпусу досягнув залізничної лінії Одеса-Веселинове.

3 румунська армія просувалась в напрямку до Південного Бугу в районі Доманівки та на північний захід від неї.

48 армійський корпус першої танкової групи південніше Бугу прорвався на південь і силами 16 піхотної дивізії, просуваючись на Миколаїв, досяг Арнаутне.

Станом на 11 серпня 14 армійський корпус 11 армії захопив перехід через Тилігульський

лиман в 3-х кілометрах західніше Ташино зупинив і розбив там ворожі кавалерійські колони.

14 армійський корпус 16 піхотної дивізії прорвався в напрямку на Миколаїв і взяв після бою Михайлово і Сухий Єланець.

Станом на 12 серпня передовий загін 11 армії знаходився в 10 км західніше Миколаєва. 11 армійський корпус дійшов Бугу південніше Вознесенська. Італійська дивізія „Пазубіо” дійшла Бугу на кордоні Веселиново. 16 піхотна дивізія і 16 танкова дивізія наступала з району Нової Одеси в східному напрямку⁶.

Вечірнє повідомлення групи армій „Південь” від 12.08.1941 року вказувало на те, що перед 11 армією ворог даремно намагався забезпечити переправу запекло воюючих між Миколаєвом і Новою Одесою. Ворогом залишена зброя, перебіжка дрібних підрозділів вказує на явища розкладу військ ворога.

Ворог залишив 5 літаків, 54 гармати до 21 см., 9 протитанкових гармат, 5 мінометів, 30 кулеметів, 2 польові кухні, 32 вантажні машини, 2 легкові автомашини, 1 похідну радіостанцію, 17 тракторів, 7 гусеничних тракторів, 91 іншу машину, 1 стереотрубу, парашути, багато коней, велику кількість артилерійських боеприпасів, крім того, було полонено 1291 чоловіка⁷.

Перед першою танковою групою ворог відходить до Миколаєва сильними колонами на схід. Певно для прикриття відступу він вперше захищається на лінії Нова Одеса – Новопетрівське. Введені для зломлення опору в дію 130 і 164 мотострілкові дивізії. Південніше Інгулу ворог чинить опір в Новому Бузі, на який наступають окремі частини 16 танкової дивізії.

Північніше Миколаєва, під Новою Одесою і східніше ворог чинить сильний опір і при цьому встановлює в великій кількості міни⁸.

У повідомленні за 13 серпня говорилося про те, що перед правим флангом першої танкової групи ворог вперто захищався на лінії Нова Одеса – північно-західніше колгоспу Петровського, ведучи місцевий контрнаступ. Біля Нової Одеси ведеться тяжкий артилерійський вогонь. На східному березі Інгулу 16 танковій армії вдалося ворога, що чинив опір, відкинути через Полтавку на 20 км на південно-захід. У Новому Бузі і Новополтавці ворог вперто тримається проти есесівського полку „Адольф Гітлер”. На схід від залізничного вокзалу Новий Данциг (Виноградовка) виявлено аеродром з 15 винищувачами, а також по обидві сторони 20 танків. На схід від Інгулу взято в полон 527 військовополонених 5 кавалерійської дивізії, 161 гармату, 35 танків, 582 автомашини, захоплено і знищено 6 літаків⁹.

54 армійський корпус 11 армії знаходився в 15 км західніше Миколаєва, 75 піхотна дивізія підійшла до самих Криничок. 30 і 11 армійський корпус в переслідуванні ворога захопив більше 20 км території.

Угорський мотоциклетний армійський корпус приступив до прориву на Миколаїв, воюючи південніше Троїцького і Сухого Єланця проти ворога, який чинив упертий опір¹⁰.

У районі Миколаїв-Трихати-Кринички ворожі сили намагаються забезпечити берегову переправу шляхом запеклого опору ар'єгардів. Через Буг відбувається рух ворожої техніки.

Головні сили 9 ворожої армії, що складалась з 9 стрілецьких дивізій, розбитої 11 армією, відійшли на схід. Захоплено залізничний вузол в 5 км східніше Миколаєва 16 танковою дивізією. В Новому Бузі і Новополтавці ворог ще тримається. Есесівський полк виводиться через Первомайськ-Арбузинку-М.Братське на Новоіванівку-В.Сербулівку-Єланець. Есесівський полк „Адольф Гітлер” отримав завдання зробити розвідку через Єланець до лінії Сухий Єланець – Новопетровське. В 18.00 10 серпня розвідувальний батальйон дійшов до Єланця, що залишився вільним від ворога. Есесівський полк по наказу Армії „Південь” був зупинений і залишається в районі Іванівни – В.Сербулівки – Єланець. Нове завдання для есесівського полку „Адольф Гітлер” надійшло 11.08 1941 р. в 22 годині 45 хв. Воно було таким: есесівський полк готується прослідкувати за воюючими частинами 16 танкової дивізії через Новий Буг. Завдання – прорватись через Явкино-Засілля-Новий Буг до залізничної дороги і дороги Миколаїв-Херсон¹¹.

Проте 12 серпня в 00 год. 43 хв. наказ було відмінено по радіо, і есесівський полк залишився на старій позиції. О 12 год. 30 хв. есесівський полк разом з розвідувальним батальйоном виступає через Ольвіополь на південь, досягнувши Антонівки. Далі розвідувальний батальйон через Антонівку-Новополтавку слідує на Явкино.

3-й батальйон бере на себе охоронні частини 1-го батальйону і готує наступ на Новий Буг. Розвідувальний батальйон появляється в Новополтавці, зайнятій ворогом і просувається на південь через Дмитрівку-Полтавку. Перший батальйон нападає на Новополтавку, досягає Явкино і просувається далі на Засілля, якого досягає о 19 год. 15 хв.

2 батальйон після обіду просувається на Новополтавку південніше відрізка Єфінгар-Піски¹².

Охоронні частини 3-го батальйону просуваються приблизно на 3,5 км західніше Нового Бугу. В Новому Бузі ворог чинить сильний опір при підтримці багаточисленних середніх і важких батарей.

16 танкова дивізія досягнула після обіду залізничного вузла в 6 км на схід від Миколаєва.

Протягом дня повторювались повітряні напади великих ворожих сил на шляху руху есесівського полку „Адольф Гітлер”, командуючий пункт якого розмістився в селі Софіївка, в 9 км на захід від Нового Бугу.

14 серпня есесівському полку „Адольф Гітлер” був наданий наказ разом з 16 танковою дивізією брати участь у нападі на місто Миколаїв¹³.

14 серпня 54 армійський корпус і 72 піхотна дивізія 11 армії підійшли до Миколаєва. 30 армійський корпус досягнув Південного Бугу під Ковалівкою. 3 румунська армія розмістилася між Вознесенськом і Ковалівкою. Південніше Возне-

сенська стоїть італійська дивізія Пазубіо, яка готова до переправи через П.Буг. 16 танкова армія прорвалася у Миколаїв. Есесівський полк „Адольф Гітлер”, що слідував за 16 танковою дивізією, підійшов до лінії Явкино. Угорський мотоциклетний армійський корпус вів боротьбу північно-східніше Новопетровського¹⁴.

Ввечері 54 армійський корпус зустрів сильний опір ворога в укріпленнях північно-західніше Миколаєва. Спроби прориву ворога, оточеного в районі Криничок і на сході Нечаяного в північно-західному напрямку, ліквідовані.

30 армійський корпус після того, як було зломлено затятий опір ворога під Трихатами, весь фронт переслідування досягнув П.Бугу.

Станом на 14 серпня німецька розвідка повідомляла, що 3 кораблі водотоннажністю по 3000 т направляються з Миколаєва в Одесу, 1 транспортний корабель і 6 ботів південніше Миколаєва направляються на Південь. Було взято в полон 200 військових, 8 літаків, 2 з них збиті і 6 знищені на землі, 5 гранатометів, 4 станкових кулемети, 1 чотирьохствольна установка-кулемет, 1 зенітна гармата, 49 вантажних машин, 5 легкових машин, 14 тракторів. Для захисту відступу ворог спорудив безперервну оборонну лінію Нова Одеса-Новий Буг. Сила опору залежно від місцевих керівників різна. Лінія оборони була прорвана в різних місцях, взято в полон близько 400 полонених. Частини ворога намагаються прорватись на схід через Інгул біля Пісків, Новоданцига і Грейгово. Біля с.Піски здалися в полон розбиті ворожі частини без командирів. Захоплені Новополтавка і Новий Буг¹⁵.

15 серпня 54 армійський корпус 14 армії весь день вів бої північніше Очакова і передовим загonom захопив Анчекрак, а 72 піхотна дивізія прорвалася до Варварівки.

Понтонний міст біля Миколаєва зруйновано відступаючими частинами ворога. 73 піхотна дивізія 11 армії знищувала ворожі частини, що траплялися на її шляху. 48 армійський корпус 1 танкової армії оточив ворожі війська, що знаходились між Бугом і Інгулом відбиваючи всі спроби прориву. 2-га угорська бригада знаходиться в 3 км північніше Гур'івки, а 1 мотобригада взяла Кандибіно. Есесівський полк „Адольф Гітлер” зімкнувся з 16 танковою дивізією і частинами під Бармашово і Явкино забезпечує охорону з півдня і південного сходу.

11 армія після знищення залишків ворога на П.Бузі в районі Варварівки розмістилася південніше Вознесенська. Миколаїв ще знаходився в руках ворога.

Частинами, що просувались до Очакова, досягли Комбурлеївки¹⁶.

Вечірнє оперативне повідомлення за 15 серпня давало інформацію про те, що 1 танкова армія продовжувала наступ на противника в Миколаєві і досягла угорським розвідувальним мотоциклетним корпусом з півночі лінії Гур'івка-Кандибіно, просунулась на східний берег Інгулу і досягла південно-східної околиці Миколаєва. Спроби про-

рватись через Інгул на схід і південний схід на лінії Піски – ст. Кульбакіно були відбиті. Противник, що прорвався з Херсону в спину німецьким військам, що знаходились на схід від Миколаєва, був знищений в контрнаступі.

Ранкове повідомлення 16 серпня давало інформацію про те, що 48 румунський корпус, що знаходиться біля Миколаєва вперто бореться проти спроб ворога прорватись. У зв'язку з захопленням плану радіозв'язку стало відомо, що 26 кавалерійська, 223, 253, 273 стрілкові дивізії підпорядковані Одеському військовому округу. Протягом дня було взято в полон 8545 військових, серед них командир 253 стрілецької дивізії. Захоплено трофеї: 29 гармат, 35 протитанкових гармат, 2 танки, 45 вантажних машин, 1 поїзд з боеприпасами, 57 коней. Втрати ворога – за день – 800 чоловік знищено. Вперше в повідомленні є інформація про значні німецькі людські втрати, хоча втрати ворога більші. У вечірньому повідомленні говорилось про те, що 50 піхотна дивізія прорвалася в напрямку до Очакова і знаходиться головною колоною в 15 кілометрах північніше міста. 48 армійський корпус першої танкової армії веде тяжкі бої проти сильної ворожої оборони в східній частині Миколаєва. Спроби прориву на схід і контратаки зі східного напрямку продовжуються. Оточення і знищення ворога північніше Миколаєва продовжується¹⁷.

Угорський мотоциклетний армійський корпус перейшов у наступ по лінії дороги Миколаїв – Новоданциг.

У районі Миколаєва йдуть тяжкі бої проти ворожих спроб прориву. Захоплено в полон 1 генерала і 2552 військових, 5 літаків на землі знищено. В бою під Миколаєвом розбито 962 стрілецький полк червоних, при цьому 200 чоловік вбито.

Полонений солдат парашутно-десантних військ повідомив, що 16 серпня в 03 годині ранку він з парашутом разом з 150 чоловіками і 10 молодшими сержантами в цивільному був викинутий з літака. Мета десанту – знищення мостів. Наступні літаки повинні скинути для десанту підривні засоби. Полонений стверджує, що такі групи часто закидались.

У ранковому повідомленні 11 армії групи „Південь” говорилось, що фортеця Очаків місцями сильно укріплена. Очікується місцевий захист. Напружена робота на аеродромі Очаків, захист якого за повідомленнями полонених посилюється артилерією.

17 армія повідомляла, що після падіння Миколаєва в місті ще йдуть бої в окремих будинках. У східній частині Миколаєва наступ більш сильних ворожих частин з сходу, півночі і заходу на нашу бойову групу. Тяжкі бої йдуть у Засіллі¹⁸.

У вечірньому повідомленні говорилось, що бої за Миколаїв закінчені. 48 армійський корпус 16 танкової дивізії 1 танкової групи захопив Миколаїв. Західний берег Інгулу очищений від ворога. Німці діляться враженнями про місто та верф Миколаїв. Частини 50-ї піхотної дивізії 11 армії дійшли до с. Федорівки і знаходяться в 10

км північніше Очакова. 72 піхотна дивізія після знищення оборони мосту захопила мостову переправу Миколаєва і створила з одним батальйоном плацдарм, міст зруйновано.

У телеграмі начальнику тилу армії „Південь” за 18.08.1941 року говорилось, що 50 піхотна дивізія 11 армії знаходиться на підступах до Очакова, захоплює повільно позиції під сильним ворожим артилерійським вогнем. 48 армійський корпус переслідував на схід і південний схід відступаючого ворога по лінії Миколаїв-Засілля-Новопетрівка¹⁹.

У вечірньому повідомленні розвідки говорилось про ворожий повітряний наступ з Очакова на 54 армійський корпус, що ведеться безперервно. Ворожий крейсер перед Миколаївкою східніше Очакова дав декілька пострілів і зник у південному напрямку. Інший військовий корабель знаходився між островами Березань і Аджияскою.

Було знищено частини ворога під Снігурівкою, при цьому взято в полон 750 чоловік.

В боях за Миколаїв, крім військовополонених, розбито 76, 94, 154, 218, 264 ворожі стрілкові дивізії²⁰.

19 серпня повідомляється про те, що 50-піхотна дивізія 11 армії продовжувала атаку проти дуже захищеного Очакова. Ворог намагався під сильним вогнем берегової і корабельної батареї як можна довше утримати Очаків. 48 корпус і 16 танкова дивізія першої танкової армії провела заходи запобігання по знищенню промислових і портових споруджень.

20 серпня 50 піхотна дивізія 54 армійського корпусу підійшла берегом і знаходиться в 8 км північно-східніше Очакова. Сильний вогонь ворожої артилерії як з військових, так і з озброєних торгових суден вівся по німецьких військах. 16 танкова дивізія поставила під охорону всі промислові і портові споруди в м. Миколаєві.

Частина есесівського полку „Адольф Гітлер” завоювала під Снігурівкою невеличкий плацдарм через Інгулець.

21 серпня продовжувався сильний артилерійський вогонь з укріпленого Миколаєва. 22 серпня 50-та піхотна дивізія після жорстокого бою проти тяжкої берегової артилерії, воєнно-морських сил і мінних полів взяла фортецю Очаків. Тяжкі втрати ворога – 800 полонених²¹.

23 серпня начальник повідомлень командування 11 армії підполковник Освальд оглянув верф Миколаїв і телеграфував у Берлін, що вона була зруйнована росіянами в великих масштабах. В непошкоджених транспортних цехах знаходиться велика кількість сучасних акуратно запакованих станків, відправка яких руськими не могла бути здійснена. Необхідно використати механізовану рятувальну команду²².

У повідомленні в Берлін про захоплену сировину в Миколаєві від 19 вересня 1941 року говорилось:

Залізо і сталь
Феррохром – 6 тонн
Ферромарганець – 30 тонн

Ферромолібден – 6 тонн
 Феррокремній – 10 тонн
 Залізо необроблене – 4000 тонн
 Залізо лом – 10000 тонн
 Сталь необроблена – 5350 тонн
 Титанова руда – 40 тонн

Кольорові метали

Сировина
 Алюміній (чистий) – 4 т.
 Мідь (електроліт) – 87 т.
 Мідь (неочищена) – 1 т.
 Латунь – 77 т.
 Цинк (чистий) – 2 т.
 Ртуть – 6 кг.

Второсировина

Алюміній (чистий) – 10 т.
 Алюміній (зв'язаний) – 13 т.
 Мідь (чиста) – 27 т.
 Латунь – 231 т.

Напівфабрикати

Алюміній (зв'язаний) – 40 т.
 Мідь – 22 т.
 Латунь – 235 т.

Промислові масла і жири

Льняне масло (оліфа) – 18 т.
 Деревне масло – 14 т.
 Парафін – 3 т.
 Столярний клей – 24 т.

Каміння і ґрунти

Азбест (волокно) – 282 т.
 Графіт – 90 т.
 Плавлений кварц – 5 т.
 Слюда – 0,1 т.

Шкіра

Бичі шкіри – 5950 шт.
 Кінські шкіри – 200 шт.
 Телячі шкіри – 100 шт.
 Овечі і козячі шкіри – 2850 шт.
 Інші шкіри – 29000 шт.
 З них 1000 – свинячі.
 Текстильна сировина
 Конопля – 12 т.
 Повстина – 2 т.
 Шерсть – 60 т.
 Шерсть відходи – 2 т.
 Бавовник – 358 т.
 Відходи бавовни – 264 т.
 Шерсть тварин – 0,1 т.
 Лісоматеріали
 Дуб – 2600 м³.
 Пробкова кора – 7 т.
 Мінеральне масло
 Автомобільне і карбюраторне пальне – 22 м³.
 Авіаційне пальне – 5 м³.
 Тракторне пальне – 460 м³.
 Дизельне паливо – 754 м³.

Рідке паливо – 4418 м³.
 Мастило – 87 м³.
 Мастило очищене – 258 м³.
 Мастило для циліндрів – 76 м³.
 Веретене масло – 15 м³.
 Дьогтьове масло – 1 м³.
 Осьове масло – 1 м³.
 Трансформаторне масло – 1 м³.
 Турбінне масло – 29 м³.
 Машинне масло – 68 м³.
 Керосин – 254 м³.
 Бензол – 1 м³.
 Технічний вазелін – 4 м³.
 Збройне масло – 2 м³.
 Асфальт – 15 м³.
 Гуми – 80 т.
 Корабельні канати – 30 т.
 Дзеркальний чавун (12-14 % зміст марганця) – 40 т.
 Кишки
 Коров'ячі кишки – 229400 м.
 Пузири свиней і корів – 20000 шт.
 Пузири биків – 15000 шт.
 Баранячі пузири – 25000 шт.
 Свинячі кишки прямі – 12000 шт.
 Свинячі кишки круглі – 70000 м²⁴

У звіті командування 11армії та 4 економічної групи з 25.08.1941р. по 22.09.1941р. говорилося:

Захопивши Миколаїв, 4 економічна група була поставлена перед завданнями, що не відносяться до сектору сільського господарства. Якщо на території області всі зусилля були спрямовані на збір врожаю, то 4 економічна група вирішувала такі питання, як відновлення електропостачання та водопостачання в місті, харчування населення, відновлення ремесла і промисловості. Стан промислових підприємств, верфі вимагав значних відновлювальних робіт.

З чотирьох турбоагрегатів силою 3000 кВт лише один був в порівняно доброму стані. З його допомогою можна було давати струм, щоб забезпечити електроенергією заклади, лікарні, млин, хлібопекарні, насосні станції. Незабаром було відновлено і другий турбоагрегат, що дав можливість подавати струм в енергетичні установки, відновив роботу трамвая. Проведена значна робота по виявленню працівників, що працювали в установах і підприємствах до війни. Так, російські директори були призначені на електростанцію, телефонний зв'язок, трамвай.

Проводилась робота по відновленню водопроводу, так як під час бомбардування були сильні пошкодження, відновлення яких коштувало багато часу і праці. Щоденно в місті переробляється 30 тонн зерна, яке перемелюють і перетворюють на хліб. В місті створено 25 розподільчих пунктів, куди поступає хліб. Щоденно жителі Миколаєва отримують по 350 г хліба по ціні 1 крб. за 1 кг. М'ясо і жири в місто не поставляються. Овочі поставляються щоденно на розподільчі пункти для покупців.²⁵

Миколаївська область є сільськогосподарська, використовується і управляється сільськогосподарським керівником, займає територію в 40000 км². В цій області працює 410 сільськогосподарських керівників, 46 техніків і 38 перекладачів, крім того, тимчасово працює 2500 російських військовополонених. Область поділена на 16 сільськогосподарських районів. У мирний час в області, як повідомляло командування 4 економічної зони, працювало 9000 тракторів, що виконували 80% оранки, нині лише 2,5 тисячі тракторів знаходяться в робочому стані, відсутні паливо і мастильні матеріали²⁶.

З перших днів господарювання в Миколаєві німці створили біржу з відділу для чоловіків і для жінок.

Адмірал фон Боденер, як особливий уповноважений флоту повідомляв в Берлін про стан верфі, де говориться, що верф в цілому зруйнована, за винятком декількох цехів, що можуть бути використані для інших цілей, наприклад, як ремонтні майстерні. Сталеливарний завод військової верфі готовий до експлуатації.

У повідомленні говориться про можливість переводу робітників-спеціалістів у Німеччину. З 30000 працівників верфі можна відправити 3000 хороших металістів, 600-800 інженерів, приблизно 2000-3000 досвідчених техніків та приблизно 2000-3000 домашніх працівниць. Запущені в дію 3 млина, маслозавод і фабрика газованої води²⁷.

У той же час стверджувалося, що постачання військ за рахунок врожаю проблематичне. Відчувається недостатня кількість м'яса, мало свиней і коней. Молочні ферми працюють, але відсутні бідони та інший матеріал. Існують великі труднощі в відправці сільгоспродуктів з колгоспів на залізницю.

Начальник СС поліції Миколаєва Пауль Ціммерман повідомляв Генріха Гімлера в листі

від 9 червня 1943 року про те, що бандитів майже немає, миролюбне населення перетворює Миколаїв на справжній тил.

В лютому 1944 року був розроблений план евакуації німецьких військ з Миколаєва.

Вищою ступінню терміновості евакуації були: Лазарети.

Санітарні склади.

Ветеринарні лазарети.

Заклади служби постачання (флот, авіація, війська).

Верфі (спеціалісти).

Військовополонені.

Управління військової економіки (спеціалісти і висококласні машини).

Німецька лікарня.

Другою ступінню є:

1. Працюючі у всіх категоріях німецькі жінки-службовці.

2. Не закріплені за окремими категоріями німецькі заклади і фірми

3. Підпорядковані різним категоріям сторожові і патрульні команди і добровольці для охорони біженців.

До третьої ступені евакуації відносилися всі, хто не був охоплений першою і другою ступенями²⁹. З початком евакуації по наказу коменданта знищувати ненавантажені секретні документи і секретні акти, верфі, оборонні підприємства, всі життєво важливі військові і цивільні підприємства постачання.

Після закінчення евакуації в Миколаєві висаджуються вулиці, споруди, в останню чергу знищуються мости всі без виключення. Далі німецькі архівні документи містять перелік об'єктів і обладнання, яке потрібно евакуювати, а також найменування військових частин і з'єднань, що відступали з Миколаївщини.

Примітки

1. Воєнний архів Національної народної Армії Німеччини. – Фонд. WF. – Спр. 03/5692 – Арк. 5.
2. Там само. – Арк. 9.
3. Там само. – Арк. 10.
4. Там само. – Арк. 12.
5. Там само. – Арк. 15.
6. Там само. – Арк. 19.
7. Там само. – Арк. 20.
8. Там само.
9. Там само. – Арк. 21.
10. Там само. – Арк. 24.
11. Там само. – Арк. 29.
12. Там само. – Арк. 31.
13. Там само. – Арк. 40.

14. Там само. – Арк. 41.
15. Там само. – Арк. 45.
16. Там само. – Арк. 46.
17. Там само. – Арк. 48.
18. Там само. – Арк. 50.
19. Там само. – Арк. 52.
20. Там само. – Арк. 54.
21. Там само. – Арк. 59.
22. Там само. – Арк. 61.
23. Там само. – Арк. 70.
24. Там само. – Арк. 73-75.
25. Там само. – Арк. 82.
26. Там само. – Арк. 87.
27. Там само. – Арк. 89.
28. Там само. – Арк. 91.
29. Там само. – Арк. 96-97.

Summary:

The scientists outline some pages of the local events which are researched little; points out conclusions and appreciation based on the foreign archives.

Key words: fascist administration, German reconnaissance, counter-offensive, military announcements, reconstruction, evacuation.